

Valentin Purić

Düsseldorf

IME KAO PROGRAM

Uz petnaestogodišnjicu osnutka i djelovanja Hrvatske kulturne zajednice Bonn/Düsseldorf, s osvrtom na hrvatska društva s kojima je Zajednica surađivala

Vijesti iz hrvatske dijasporne prepune su izvješća o dobrotvornim skupovima i osnivačkim skupštinama raznih hrvatskih društava i udruga. Sva ta društva, posebice pak njihovi osnivači, koji su predstavljeni kao "ugledni iseljenici i čestiti rodoljubi", prednjače obećanjima "o svekolikoj pomoći" hrvatskoj vladi, narodnom gospodarstvu, kulturnim institucijama i cijeloj naciji. Na ovu "inflacijsku poplavu" raznih inicijativa i inicijatora ukazao je predsjednik Hrvatske bratske zajednice u Americi gosp. Bernard Luketich svojim uvodnikom u "Zajedničaru", a dopunio ga dopisom čitalaca Valentin Purić, onodobni predsjednik Hrvatske kulturne zajednice u Düsseldorfu, s napomenom da su malobrojna hrvatska društva u svijetu dosad bila izbjegavana i napadana upravo od toga i takva soja iseljeničkih aktivista.¹

Premda smatram da je svaki, sve ako i klimavi, "hrvatski Pavao" bolji od okorjelog "jugoslavenskog Savla" pa je zato uvijek dobrodošao u hrvatsko okrilje, ne mogu se oteti dojmu da se iz stare stečajne mase "jugoslavenskih klubova" pokušava lirskom patetikom sastaviti "nova" mreža hrvatskih društava. Budu li se novoosnovana hrvatska društva temeljila na zasadama "Zajednica jugoslavenskih klubova i udruženja", i budu li oponašala metode njihova rada, osuđena su, unatoč svojim zvučnim imenima kao "Krešimir IV" ili "Krstó Frankopan", na neuspjeh i propast - nažalost. A to se ne bi smijelo niti moralo dogoditi.

U hrvatskoj "gastarberskoj" sredini diljem Zapadne Europe postojala su zaista malobrojna hrvatska društva, koja su prkoseći svim pritiscima jugoslavenskog režima i izbjegavanju svojih sunarodnjaka niz godina uspješno djelovala očuvavši i svoju

¹ Usp. B. Luketich, "Zajednica dobiva mnoge tražbine" (Predsjednikova rubrika), *Zajedničar*, br. 26, Pittsburgh, 24. 6. 1992; V. Purić, Pisma čitalaca, *Zajedničar*, br. 29, Pittsburgh, 22. 7. 92.

samostalnost i narodno ime. Bile su to hrvatske kulturne zajednice. Njihovo djelovanje i povijest treba što potpunije i detaljnije osvijetliti.

Hrvatski iseljenici pod etiketom jugoslavenstva

Nakon kataklizme drugoga svjetskog rata i državnog raspada Nezavisne Države Hrvatske, beogradski režim uspio je u svijetu ozloglasiti i Hrvatsku i hrvatsko ime. Svojim propagandnim "bratstvom i jedinstvom" režim je Hrvate u domovini podijelio na "podobne i nepodobne", a one u tuđini na "političke emigrante" i "radne migrante". Nakon političkog pada Hrvatskog proljeća takvo stanje činilo se ovjekovječenim. Svako i najmanje iskazivanje hrvatstva moglo je imati čak i u stranoj sredini, daleko od domovine, nesagledive posljedice. Većina Hrvata gastarbeitera (samo?) zazirala je stoga od svakoga javnog spomena hrvatskog imena. Živjelo se, družilo, pa čak i govorilo "po jugoslovenski". A kako i ne bi kad je svaka oveća grupica imala i "svoj" Klub Jugoslavena. Klubovi koji su zamišljeni i propagirani kao "kovačnica bratstva i jedinstva" ili "Jugoslavija u malom" (p)ostali su Potemkinova sela i alibi za mjesta s malim brojem jugoslavenstvu odanih "aktivista".

U jeku pojačane integracije stranaca u društva zemalja domaćina, jugoslavenski klubovi prerastaju u "predstavnike Jugoslavena", te postaju sugovornici gradskih uprava i raznih gremija koji su skrbili o strancima i tražili rješenja njihovih svakodnevnih poteškoća. Hrvatski radnici ostali su zbog toga i u svojoj novoj sredini nezastupljeni. Pokušaj hrvatskih katoličkih misija da govore u ime hrvatskih radnika spriječen je s obrazloženjem da su to građanski poslovi koji ne idu u nadležnost Crkve. U europskim gradovima nastala je prava poplava jugoslavenstva, a sustavno kršenje Ustava, npr. prava da se materinski jezik nazove njegovim imenom i da se njegovo učenje provede u dopunskoj nastavi bivalo je sve očitije i nezaustavljivije. I (zlo)upotreba školskih knjiga bila je nametljivija i veća u inozemstvu nego u domovini. Sve je više Hrvata uviđalo da se za ljudska i nacionalna prava zapisana u deklaracijama, ugovorima i ustavima, moraju izboriti sami.

Piscu ovog članka dospio je u ruke tek godine 1978. zapisnik sa sjednice Savezne konferencije Socijalističkog saveza Jugoslavije održane 14. listopada 1976. u Beogradu, u kojem pod 3. točkom stoji da "treba podržati i aktivno pomagati (...) samoorganiziranje (građana u klubove) koje formiraju građani iz pojedinih krajeva naše zemlje, (te) građani pojedinih nacionalnosti ili profesija".² Bio sam uvjeren, da se pri osnivanju

² Usp. Zapisnik sa sjednice Predsjedništva savezne konferencije SSRNJ, Beograd, 14. 10. 1976.

hrvatskog društva, uz ustavna jamstva, možemo pozvati i na "društveni autoritet" Socijalističkog saveza. U krugu prijatelja i znanaca mišljenja su bila podijeljena. Većina od njih odvrćala je od formalne organizacije, zadovoljavajući se okupljanjem oko Hrvatske katoličke misije ili Caritasa. No usluge pa tako i prostorije Caritasa (npr. u Neussu) bile su predviđene sukladno njemačko-jugoslavenskom međudržavnom ugovoru za sve građane iz Jugoslavije. Jugoslavensko državljanstvo olako se i često zlorabilo i pretvaralo u "integralno jugoslavenstvo". Krajem 1978. pročitao sam u "Maruliću" vijest da je "26. studenoga 1978. održana u Badenu (Švicarska) godišnja skupština Hrvatske kulturne zajednice, (...) koja okuplja naše sugrađane u toj zemlji".³ Ova vijest objavljena u domovinskom časopisu o društvu s hrvatskim imenom u inozemstvu, pokolebala je i najokorjelije skeptike. Desetak ljudi iz raznih gradova Sjevernoporanjsko-Vestfalske pokrajine pristalo je da budu (su)osnivači hrvatskog društva u Njemačkoj. U proljeće 1979. osnovan je Osnivački odbor koji su tvorili Josip Tišlerić iz Neussa i Valentin Purić iz Bonna. Prvi je bio zadužen da prikupi i pridobije članove osnivače, a drugi da obavi pravno-formalne poslove oko pravilnika i sjedišta društva.

Inicijatori su revno poticali svoje prijatelje i znance u drugim njemačkim gradovima da osnuju hrvatska društva - kulturne zajednice. Na desetom susretu hrvatskih studenata u Bischofsmaisu (Bavarska), koje je tada okupljao velč. Branko Jelić, svećenik mostarske biskupije, Josip Tišlerić i Valentin Purić predložili su da se i taj neformalni skup službeno organizira kao Hrvatsko studentsko društvo. Veleč. Jelić podržao je tu ideju i zamolio V. Purića da razradi i pripremi pravilnik kako bi se na sljedećem susretu studenata moglo društvo osnovati, ali na tom, 11. susretu, većina prisutnih studenata izjasnila se protiv formalne organizacije.

Osnivanje i upravljanje

Nakon višemjesečnih priprema, Osnivački odbor sazvao je dopisom od 1. kolovoza 1979. osnivačku skupštinu, koja je održana 8. rujna 1979. u Neussu, Münsterplatz 16. Pozivu se odazvalo dvadeset i pet osoba, od kojih je dvadeset i četvero pristupilo društvu. Prihvaćen je pravilnik društva i prijedlog Osnivačkog odbora da sjedište društva bude u Bonnu, a u ostalim gradovima da se pokušaju osnovati podružnice. Svrha društva sažeta je u 1. točki: "njegovati hrvatske narodne običaje, hrvatski jezik i kulturu, a mladež poticati na rodoljublje i očuvanje narodne

³ Rubrika "Vijesti", *Marulić*, br. 6, Zagreb, 1978, str. 578.

svijesti i samobitnosti". U upravu su na četiri godine izabrani Josip Tišlerić kao predsjednik, Valentin Purić kao tajnik i Stanko Cecelja kao blagajnik. Pravilnik društva što ga je prihvatila Osnivačka skupština odobrio je i sud u Bonnu pa je 4. prosinca 1979. Hrvatska kulturna zajednica službeno registrirana kao *Kroatische Kulturgemeinschaft e.V. Bonn*. Nakon toga zatraženo je od Poreznog ureda u Bonnu izuzeće od plaćanja poreza na prihode društva. Rješenjem od 18. kolovoza 1980. Porezni ured u Bonnu priznao je ciljeve i djelovanje Hrvatske kulturne zajednice općekorisnim *-gemeinnützig*. Opetovana porezna i knjigovodstvena kontrola njemačkih poreznih vlasti nije u ovih petnaest godina imala nikakvih zamjerki na financijsko poslovanje društva.⁴

Hrvatska kulturna zajednica djelovala je najprije u Neussu, pokraj Düsseldorfa, a pošto se tajnik Valentin Purić 1981. preselio iz Bonna u Düsseldorf, težište djelovanja prenosi se u taj grad. Ljeti 1981. Zajednica osniva u Neussu Šahovski klub "Croatia" i prijavljuje ga u Njemački šahovski savez, okrug - Bezirk Linker Niederrhein. Za samo četiri godine, nizujući mnoge uspjehe, Šahovski klub "Croatia" ulazi, unatoč jakoj konkurenciji, u Bezirks-ligu. Mnogobrojne intrige jugoslavenskog kluba "Radnik" iz Neussa, a ponajviše pak hrvatska razjedinjenost bile su krive za odlazak igrača u njemačke klubove, pa je Zajednica morala šahovski klub raspustiti.⁵ Zbog izostanka igrača pred novu sezonu u jesen 1986. voditelj turnira Valentin Purić odjavljuje, na veliko čuđenje i žaljenje njemačkih klubova, "Croatiju" iz Njemačkoga šahovskog saveza. Nažalost, i tadašnji voditelj Hrvatske katoličke misije u Neussu, franjevac T. D., ubrzo počinje osporavati djelovanje i postojanje Hrvatske kulturne zajednice tvrdeći da "ona nikoga ne zastupa", jer Crkvu zastupa on i misija, a u ime konzulata nastupa klub "Radnik".

Šahovski klub "Croatia" kao sportski odjel Hrvatske kulturne zajednice uvelike je pridonio njenoj popularizaciji, a služio joj je i kao "politički argument". Šahisti Zajednice sudjelovali su na raznim njemačkim i "jugoslavenskim" turnirima, na kojima su većinom osvajali prva mjesta i razne nagrade. Uza sva sumnjičenja Jugoslavenskog konzulata u Düsseldorfu, koji je Hrvatsku kulturnu zajednicu prikazivao kao "nacionalističku grupu", a oni najrevniji kao "tajnu ustašku organizaciju", službena osuda Hrvatske kulturne zajednice nije nikad izrečena. Prva Uprava Hrvatske kulturne zajednice vješto je i uspješno razotkrivala jugolaži, a službenim dopisima za suradnju s raznim domovinskim institucijama (p)ostala je samostalna od organizacija jugoslavenskih klubova. Jugoslavenski konzulat u Düsseldorfu predložio je krajem

⁴ Usp. Protokolle der Jahreshauptversammlungen; Akten Finanzamt: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

⁵ O Šahovskom klubu "Croatia" Neuss, sprema se poseban prikaz.

1982. u jednom od pregovora s predsjednikom Josipom Tišlerićem i tajnikom Valentinom Purićem da se i Hrvatska kulturna zajednica pridruži Zajednici klubova Düsseldorf. Na formalno postavljeni zahtjev za članstvo u Zajednici klubova nikad nije došao odgovor, pa je Hrvatska kulturna zajednica i nadalje ostala samostalna i samosvojna. Uprava je taj čin konzulata i jugoslavenskih klubova koristila kao jedan od dokaza neustavnosti i isključivosti jugoslavenskih udruga.

Nakon sudske registracije uprava je dopisima Saboru Republike Hrvatske, Matici iseljenika, Socijalističkom savezu Hrvatske, JAZU, sportskim savezima i drugim institucijama obznanila svoje postojanje i zatražila s njima suradnju. Poslije tih i drugih pismenih dodira s Maticom iseljenika, Koordinacionim(!) odborom RK SSRNH te Republičkim komitetom za informiranje, Hrvatska kulturna zajednica uvrštena je u Adresar jugoslavenskih klubova i udruženja 1983. pod adresom Hrvatska kulturna zajednica, Postfach 717, 4040 Neuss. Na tu adresu počeo je dolaziti i "Vjesnik", ali naslovljen na Jugoslavensku kulturnu zajednicu. Unatoč dopisu "Vjesniku", tj. njegovoj frankfurtskoj redakciji, "zabuna" nije nikad ispravljena. Osim Sabora, Matice iseljenika i Socijalističkog saveza nijedna druga institucija nije reagirala na dopise Hrvatske kulturne zajednice. Unašanjem u Adresar klubova, Hrvatska kulturna zajednica izišla je, doduše, iz ilegale, ali (nikad) nije postala "punopravno udruženje naših građana u inozemstvu". Jugoslavenski klubovi i nadalje su uživali neograničeno povjerenje Zagreba, a posebno konzulata.⁶

Godišnja skupština 1983. održana 11. svibnja u Neussu, Kapitelstrasse 40, bila je izborna, a u upravi su zbog uspješnog djelovanja, ponovno izabrani Josip Tišlerić kao predsjednik i Valentin Purić kao tajnik. Budući da je blagajnik Stanko Cecelja napustio okolicu Düsseldorfa, nije se kandidirao, pa je na njegovo mjesto izabran Norbert Borengässer. Rad društva sve više se odvija u Düsseldorfu. U prostorijama Arbeiterwohlfartha održavaju se tjedni susreti mladih i pouka za školsku djecu.

Na sljedećoj godišnjoj skupštini, održanoj 15. prosinca 1984. u Düsseldorfu, Universitätstr. 1, uprava izvješćuje da je postavljen zahtjev gradu Düsseldorfu, da u okviru potpore klubovima stranih radnika, novčano pomaže i Hrvatsku kulturnu zajednicu. Da bi se ta pomoć dobila društvo mora imati vlastite prostorije i u njima djelovati. Hrvatska kulturna zajednica primljena je iste godine u članstvo njemačke organizacije Bund Neue Erziehung. Predlaže se da se aktivnosti Hrvatske kulturne zajednice prenesu i u okolne gradove.

⁶ Usp. *Adresar jugoslavenskih klubova i udruženja*, Zagreb, 1983. Dopisi s institucijama u domovini: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

Iduće godine, na godišnjoj skupštini održanoj 16. studenoga 1985. u Düsseldorfu, Universitätstr. 1, uprava izvješćuje da je grad Düsseldorf od 17. listopada 1985. odobrio njen zahtjev od 3. listopada 1985. da aktivnosti društva i najamninu za društvene prostorije novčano dotira. Uprava stoga intenzivno traži pogodne prostorije.

Prostorije su nađene u samu središtu grada, a najamni ugovor potpisan je 2. svibnja 1986. Nakon renoviranja, što su obavili članovi sami, prostorije su svečano otvorene uz velik broj gostiju 20. srpnja 1986. U prostorijama se od tada odvijaju razne aktivnosti. Nakon sedam godina postojanja i djelovanja, Hrvatska kulturna zajednica, 22. studenoga 1986. prvi put održava godišnju skupštinu u vlastitim prostorijama u Düsseldorfu, Charlottenstrasse 7. Samo šest mjeseci poslije, 23. svibnja 1987. održana je nova godišnja skupština i izabrana nova uprava. Za predsjednika i tajnika predloženi su i ponovno izabrani Josip Tišlerić i Valentin Purić, a za blagajnika Anto Janković.⁷

Vlastite društvene prostorije, otvorile su nove i široke mogućnosti djelovanja Hrvatske kulturne zajednice, ali je stavile i pred nove poteškoće. Da bi se zadovoljile "sve želje" ali i stvarne obveze prema zacrtanom planu i djelovanju nedostajali su kvalificirani i požrtvovni suradnici. Uprava je to uvidjela i tražila nove mogućnosti, nove članove. Istovremeno u Düsseldorfu je čak i među Hrvatima bilo grupica i pojedinaca, koji su mislili da bi novčanu pomoć i prostorije morali i mogli dobiti oni, kad ne bi tu bila Hrvatska kulturna zajednica. Uzaludno se Hrvatska kulturna zajednica pozivala na Gradski pravilnik i stvarnu situaciju u gradu Düsseldorfu, napadi na Zajednicu i njenu upravu nisu prestajali.

To je ponukalo upravu da za 30. siječnja 1988. sazove izvanrednu skupštinu. U pozivnici od 10. siječnja 1988. napominje se da "život u tuđini donosi i stvara nove potrebe, postavlja (...) nove zadatke. Hrvatska kulturna zajednica mora brige, poteškoće i potrebe naših ljudi uzeti u obzir, te svojim radom i djelovanjem - po potrebi s novim ljudima na čelu - pružati pomoć našim ljudima i tako im olakšati život u tuđini". Skupština je održana i na prijedlog predsjednika Josipa Tišlerića prihvaćena kao redovita. Predsjednik se složio s pritužbama tajnika da se rad društva ometao, a član Ante Milas nadodao je da dužnosti i zadaće nadilaze mogućnosti malobrojnog članstva i uprave. Blagajnik Anto Janković zbog svojih studentskih obveza zahvalio se na dužnosti, pa je odlučeno da blagajnu privremeno vode tajnik Valentin Purić i gospođa Annemarie Zimmermann. Članstvo i suradnja u sve više gremija u kojima je trebalo zastupati Hrvatsku kulturnu zajednicu oduzimalo je upravi, a osobito tajniku sve više vremena. Ne smije se zaboraviti da je djelovanje u upravi časna dužnost, koja

⁷ Usp. Protokolle der Jahreshauptversammlungen: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

se obavlja pored osobnih i profesionalnih obveza. Budući da do kraja 1988. još uvijek nije nađen i izabran novi blagajnik, tajnik podnosi ostavku.⁸

Na godišnjoj skupštini 18. veljače 1989. tajnik ponovno napominje da je rad društva pao na leđa nekolicine, a na njegova leđa pali su svi upravni poslovi i zastupstvo u gradskim gremijima, što je nesnošljivo i po društvo štetno. Predsjednik je u raspravi podržao tajnika, te je i sam dao ostavku. Grupa članova predložila je da se izbor nove uprave odgodi za novi rok, a predsjednik i tajnik da do tada vode društvene poslove. Oni su na to pristali. Odlučeno je da se izbor nove uprave održi 10. ožujka 1989, i da se dopune neke odredbe Pravilnika. Na toj skupštini nije došlo do izbora nove uprave, jer nitko od predloženih nije htio prihvatiti kandidaturu. Odlučeno je da se uprava proširi na četiri člana, kako bi društvo imalo i potpredsjednika. Franjo Crep i Valentin Purić zaduženi su da pripreme popis kandidata, kako bi se u drugom tromjesečju mogla izabrati nova uprava.

Na izvanrednoj skupštini od 18. lipnja 1989. u novu upravu izabrani su Valentin Purić kao predsjednik, Josip Vozlić kao potpredsjednik, Franjo Crep kao tajnik i Annemarie Zimmermann kao blagajnica. Uoči te skupštine, a posebno nakon nje članstvo se povećalo i aktiviralo. Na godišnjoj skupštini od 3. veljače 1990. uprava je predložila, a skupština prihvatila da o isključenju iz članstva ubuduće odlučuje skupština sa dvotrećinskom većinom nazočnih članova. Prijedlog o isključenju podnosi uprava ili pet članova.⁹ Nova uprava došla je na čelo društva u vrijeme velikih političkih previranja u Europi i domovini. Sve se to odrazilo na aktivnosti Hrvatske kulturne zajednice, a uspostavljena je i značajna suradnja s domovinom i hrvatskim društvima u Njemačkoj.

Unatoč tome i takvu radu, na godišnjoj skupštini od 23. veljače 1991. grupica članova tvrdila je da bi se prema Pravilniku društva morali provesti izbori za upravu, jer da je (staroj) upravi sada istekao mandat. Kad je takvo tumačenje Pravilnika od uprave odbačeno, podnesen je zahtjev za izglasavanje nepovjerenja upravi. Zahtjev je većinom glasova odbijen. Uprava je odlučila zatražiti pismeno mišljenje suda, i zakazala izvanrednu skupštinu za 10. ožujka 1991. Sud u Bonnu potvrdio je tumačenje uprave, naglasivši da je ostavkom predsjednika i tajnika prestao njihov mandat, a da je novi od četiri godine počeo izborom nove uprave, te da još traje. Pokušaj da se i ovaj put postavi zahtjev za izglasavanje nepovjerenja odbijen je većinom glasova. Usvojen je prijedlog da se sjedište društva prenese iz Bonna u Düsseldorf, gdje se i odvija djelatnost društva.

⁸ Usp. isto.

⁹ Usp. isto.

Godinom 1992. Hrvatska kulturna zajednica postala je i državnopravno društvo hrvatskih građana. Izraz "državljeni SFRJ" u Pravilniku društva postao je povijest, pa je na godišnjoj skupštini, 13. lipnja 1992. u Düsseldorfu, ustupio mjesto izrazu "Hrvati i hrvatski narod". Na skupštini se detaljnije raspravljalo o financijskoj budućnosti društva, koje će ubuduće, zbog manjih dotacija grada Düsseldorfa, trebati veće novčane prihode.

Nakon političkih promjena i cijelo vrijeme rata protiv Hrvatske, prostorije Hrvatske kulturne zajednice, bile su stjecište i mjesto svih inicijativa, otvorene svim Hrvatima. Mnogi su se začudili kad se cjelokupna ("ratna") uprava, na godišnjoj skupštini 27. veljače 1993. u Düsseldorfu, nakon isteka mandata zahvalila na dužnosti, a članovima na suradnji. Valentin Purić, koji je od osnutka Hrvatske kulturne zajednice bio član svih upravnih odbora, naglasio je da je došlo "novo vrijeme", kada novi ljudi treba da stanu na čelo Zajednice. Povjerenje članstva dobili su: Ilinka Raić, kao predsjednica; Josip Horvat, kao dopredsjednik; Iris Maškarić, kao tajnik i Željko Ležaić kao blagajnik. Četverogodišnji mandat pogoduje da (nova) uprava upozna mogućnosti djelovanja, zacrta svoje ciljeve i od toga što više provede u djelo. O tome će svjedočiti zapisnici s godišnjih skupština, pohranjeni u obilnoj i dobro sređenoj pismohrani Hrvatske kulturne zajednice.¹⁰

Djelovanje, rad, javni nastupi

Na temelju dokumenata čuvanih u pismohrani društva, vidljivo je da je Hrvatska kulturna zajednica Bonn/Düsseldorf, uza svoje političko-upravne napore, iz godine u godinu razvijala i povećavala svoje aktivnosti. Radi bolje preglednosti podijelit ćemo ih po četverogodišnjim mandatima upravnog odbora.

Razdoblje od 1979. do 1983.

U godini osnutka Hrvatske kulturne zajednice, diljem Hrvatske i među Hrvatima u svijetu slavila se "Branimirova godina", kao spomen na davnu 879, kada Papa Ivan VIII. piše pismo Branimiru, knezu Hrvata, te blagoslivlja njega i sav njegov narod. Bilo je to državnopravno priznanje hrvatske države. Tim povodom Zajednica priređuje 29. rujna 1979. u Neussu, Münsterplatz 1, u dvorani "Kardinal Frings-Haus", prigodno slavlje s akademijom i večernjom zabavom. U govoru o povijesnoj godini 879, tajnik

¹⁰ Usp. isto.

Zajednice Valentin Purić, predstavio je i novoosnovano hrvatsko društvo i njegove ciljeve. U lokalnim novinama "Neuss-Gevenbroicher Zeitung", izišao je o tome lijep članak, u kojem se Hrvati u tom gradu prvi put spominju pod svojim imenom.¹¹

Godina 1980. bila je proglašena godinom sv. Benedikta, zaštitnika Europe. Za tu priliku Zajednica je 8. studenoga 1980. u Neussu održala uspješnu priredbu i susret Hrvata iz bliže okolice. Bio je to drugi godišnji susret u okviru Zajednice. Prije toga održana je u svibnju skromna priredba povodom devedesete godišnjice prvosvibanjskog blagdana - dana uz koji je vezana "radnička solidarnost i pokret za socijalnu pravdu", kako je to u svom govoru istakao tajnik Valentin Purić. On je nastavio: "Značaj i pravo na solidarnost radnika u borbi za dostojnu plaću, podvukao je 15. svibnja 1891. i Papa Lav XIII. u svojoj enciklici *Rerum novarum*, posvećenoj radničkom staležu. Četrdeset godina kasnije papa Pijo XI. naglasio je u drugoj socijalnoj enciklici pravo na čovjeka dostojan posao i pravo na dolična materijalna dobra. Ideje socijalne jednakosti, pravde i međusobne pomoći imale su svoje zagovornike i preteče i u hrvatskom narodu. Dovoljno je spomenuti braću Radiće, koji su u radništvu, a posebno u seljaku gledali važan društveni čimbenik, pa su u svom djelovanju težili za ostvarenjem socijalne i društvene jednakosti radničkih i seljačkih slojeva. Kad govorimo o solidarnosti, tj. o pomoći bližnjemu ne smijemo zaboraviti ni blagopokojnog zagrebačkog nadbiskupa kardinala Alojzija Stepinca, prvog utemeljitelja Caritas na hrvatskom tlu - institucije, čije su značenje mnogi od nas upoznali i uvidjeli tek ovdje u tuđini."¹²

Budući da se početkom svibnja slavio i majčin dan, tajnik društva sjetio se majki. On je pohvalio njihov besprijekoran rad i zalaganje za djecu i obitelj, napomenuvši, da se "njihova veličina sastoji u skromnosti i strpljivom podnašanju šutnje, koja vlada oko njih i njihova obiteljskog rada. Upravo kroz tu šutnju one iskazuju svoju veličinu, pred kojom društvo ostaje začuđeno i nijemo. Mi ih stoga molimo da s naše strane, kao nagradu prime našu hvalu, koju im od srca upućujemo. Uz to ih ujedno molimo da i nadalje bdiju nad našom drugom generacijom učeći je jezik materinski, naš milopojni jezik hrvatski, kako bi im sinovi i kćeri uvijek mogli i znali reći - mama hvala".¹³

U proljeće 1981. Hrvatska kulturna zajednica osniva Šahovski klub "Croatia", pa se tim povodom 4. travnja 1981. u Neussu održava brzopotezni šahovski turnir, na koji

¹¹ Usp. Aktivitäten: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf; Tamara, Schwung und Folklore aus Kroatien, *Neuss-Gevenbroicher Zeitung*, 2. 10. 1979, str. 15.

¹² V. Purić, privatna pismohrana.

¹³ Isto.

se odazvao lijep broj hrvatskih i njemačkih igrača. Povod osnivanju Šahovskog kluba dali su igrači sami, koji su se dotad natjecali i igrali u njemačkim klubovima. Djelovanje i nastupi Hrvatske kulturne zajednice u Neussu vežu se od tog datuma pa do prestanka rada Šahovske sekcije uz Šahovski klub "Croatia".

Zajednica pak svoje djelovanje prenosi u susjedni, glavni grad Sjevernoporanjsko-Vestfalske pokrajine, Düsseldorf. Svoje djelovanje u Düsseldorfu, Zajednica najavljuje 25. travnja 1981. organiziranjem glazbeno-zabavnog nastupa svojih folklorasa u Evangeličkom studentskom centru, Witzelstr. 76, nedaleko Sveučilišta.

U svibnju iduće godine "Dalmacija-koncert" iz Splita i "Jugoton" iz Zagreba, poslali su u Njemačku pjevače, te su oni u organizaciji raznih jugoslavenskih klubova i "firmi" održavali koncerte pod motom "Prvi glas domovine". Uz Dubrovačke trubadure bili su to uglavnom pjevači iz Hrvatske, među njima i Oliver Dragojević. U okolici Düsseldorfa, nitko od "jugoklubaša" nije htio organizirati nastup tih pjevača. Vodstvo turneje obratilo se zato u travnju 1982. Hrvatskoj kulturnoj zajednici da ona organizira koncert. Uprava je prihvatila ponudu i najavila koncert za nedjelju 16. svibnja 1982. u koncertnoj dvorani "Robert Schumann Saal" u Düsseldorfu. Na sam dan nastupa jugoslavenski je konzulat izvođačima zabranio nastup. Koncer se ipak održao devet dana poslije, a organizirao ga je u Neussu Klub Jugoslovena "Radnik", onaj isti koji je odbio ugostiti pjevače. Ogorčenje i negodovanje posjetitelja bilo je veliko, pa je i Konzulat i Zagreb nakon toga prihvatio Zajednicu kao "nužno zlo".

Razdoblje od 1983. do 1987.

Zajedno s Nogometnim klubom "Croatia", organizirana je 5. ožujka 1983. u dvorani "Carl Sonnenschein Haus", zabava povodom Dana žena o kojoj su izvjestile lokalne novine "Westdeutsche Zeitung".¹⁴

U čast svog šahovskog kluba, koji je prošle sezone osvojio prvo mjesto u svojoj grupi, a pred kraj natjecanja 1982/83 opet bio pred ulaskom u viši rang natjecanja. Zajednica je priredila 30. travnja 1983. u Düsseldorfu, Oberbilkerallee 287, šahovski turnir, a navečer zabavu pod motom "Prvosvibanjski ples". Prosrpski krugovi i Srbi zaposleni kod Arbeiterwohlfarta, čijom se dvoranom Zajednica koristila, počeli su širiti glasove, da je nakon priredbe ostavljen nered, te da bi prostorije Arbeiterwohlfarta trebale biti dostupne samo grupama koje vode njegovi suradnici.

¹⁴ Usp. *Westdeutsche Zeitung*, 7. 3. 1983, str. 9.

Pritužbe opovrgava tajnik dopisom od 10. svibnja 1983. te traži od nadležnih ljudi u upravi Arbeiterwohlfarta u Düsseldorfu da se izjasne o budućoj suradnji između Hrvatske kulturne zajednice i Arbeiterwohlfarta. Spor je time otklonjen, pa Zajednica i nadalje ostaje gost u prostorijama, u kojima se ponedjeljkom navečer, sve do 1986. okupljaju mladi i održavaju vježbe folklora. Folklornu grupu, dok je postojala, vježbao je prvo u Neussu, a zatim u Düsseldorfu, Valent Ivček.

Najesen iste godine, povodom "Međunarodnog susreta u Neussu", 29. rujna 1983. Zajednica nastupa sa svojim informativnim štandom, na kojemu su knjige i plakati s temama iz Hrvatske, nadmašivši ne samo Jugoslavenski klub, nego i druga društva stranaca u Neussu. Tijekom 1983. pokrenuta je među društvima stranaca u Njemačkoj inicijativa za osnivanje Savezne zajednice društava stranaca: *Bundesarbeitsgemeinschaft der Immigrantenvereine*. Hrvatska kulturna zajednica Bonn/Düsseldorf uključila se u tu inicijativu i postala tako suosnivačem Saveza.

Među "lijevo i sindikalno" orijentiranim predstavnicima turskih, grčkih, marokanskih, španjolskih i drugih, predstavnici hrvatskog društva, Valentin Purić, Josip Tišlerić i Anto Janković, koji su naizmjenice ili zajedno sudjelovali u dogovorima i pregovorima, "bili su žestoki boj" s predstavnikom Jugoslavenskog kluba iz Essena, Dušanom Vujčićem. Za tog Srbijanca, nastavnika u dopunskoj nastavi materinskog jezika, poznatog po svojoj nesnošljivosti prema svemu hrvatskom, nije osim "Jugoslaven" postojalo ništa drugo. U jednom svom dopisu Hrvatska kulturna zajednica zahtijeva stoga, da se društva unesu pod imenom zemlje iz koje dolaze. Tako se i u ovom slučaju uspjelo obraniti hrvatsko ime. Glavna zadaća Saveza svela se kasnije na borbu protiv diskriminacije migranata i na lobiranje, a suradnja Hrvatske kulturne zajednice sa Savezom počela je slabiti, nakon što je ova razvila svoje vlastito, nacionalno polje rada.

Od 1984. Zajednica koristi za svoje masovne skupove školske dvorane, koje uz skromnu naknadu dobiva na upotrebu od Školskog gradskog nadleštva. U dvorani gimnazije Am Poth 60 priredila je 16. veljače 1985. "ludu pokladnu noć", a 2. ožujka 1985. u školi Schlüterstr. 18, proslavu Dana žena. Najesen 27. listopada 1984. u gimnaziji u Brucknerstr. 19, Hrvati iz Düsseldorfa i okolice ponovno su na zabavi, da bi namakli prihode za Nogometni klub "Croatia".

Zabave i masovni skupovi organiziraju se i slijedeće 1985. (Pred)svibanjsko slavlje održano je 27. travnja 1985. u dvorani na Oberbilkerallee 287. Posebno svečano proslavila se 7. rujna 1985, u gimnaziji na Brucknerstr. 19, desetgodišnjica djelovanja VIS-a Zagreb, koji je svirao i nastupao na mnogim priredbama Zajednice i katoličkih misija. Na istom mjestu i pod motom "berba grožđa", Zajednica okuplja ponovno

Hrvate na zabavi 26. listopada 1985. Nakon sastanka u Zagrebu, Hrvatska kulturna zajednica priređuje 14. prosinca 1985. u dvorani na Brucknerstr. 19 večer Hrvatskog zagorja. Gosti su bili Drago Bahun, popularni "Petrica Kerempuh", Višnja Korbar i glazbeni sastav Zagrebački pajdaši. Uspjeh priredbe bio je golem.

U 1985. Zajednica je uz zabave priredila i dobro posjećenu književnu večer. Priredba se održala u dvorani na Oberbilkerallee 287, a nastupili su Florian (Cvjetao) Knobloch, protjerani hrvatski Nijemac, koji je čitao svoju prozu; Juraj Planinc, svojom poezijom na kajkavskom, te recitatori Hrvatske kulturne zajednice recitirajući iz djela Enesa Kiševića, Milivoja Slavičeka i Josipa Pupačića.

Uspješne priredbe nastavljaju se i u 1986. U dvorani škole Am Poth 60, slavila se 8. veljače 1986. pokladna noć, a 8. ožujka 1986. za Dan žena, gost i zabavljač je bio Martin Sagner "Dudek" i tamburaški orkestar Podravski pajdaši. Uspjeh u dvorani na Brucknerstr. 19 nije izostao. Tradicionalni svibanjski ples održan je uz svirku sastava "Croatia" iz Frankfurt/M, 2. svibnja 1986.¹⁵

Na svim tim zabavama i skupovima, Zajednica je ukrašavala pozornicu svojim amblemom, pentagramom sa splitske krstionice i službenom republičkom zastavom crven bijeli plavi. Konzulat i jaki srpski *lobby* predvođen Verom Vuletić, pripisivali su zbog te zastave Zajednici "ustaštvo", a mnogi nerazumni Hrvati "komunizam". Ispravnost "političke taktike" u korištenju narodnih simbola, mnogima je tek postala jasna, kad su prilikom posvećivanja konkatedrale u Splitu, srpnja 1988. na crkvenom tornju mogli vidjeti istu hrvatsku zastavu, koju su u Düsseldorfu prezreli.

Od 1983. do 1985. Zajednica je nekoliko puta zatražila od grada Düsseldorfa da prizna i Hrvatsku kulturnu zajednicu kao društvo radnika iz Jugoslavije, te da novčano potpomaže njene aktivnosti. Nakon dvogodišnjih dopisivanja, argumentiranja i pregovora, gospođa Gerda Püttmann obavještava svojim dopisom od 17. listopada 1985. u ime grada Düsseldorfa, da je Komunalna radna zajednica stranih posloprimatelja na svojoj sjednici održanoj 15. listopada 1985. podržala zahtjev Hrvatske kulturne zajednice i predložila da se njeno djelovanje novčano potpomaže. Bilo je to službeno prihvaćanje hrvatskog imena u Düsseldorfu.

Društvene prostorije u Charlottenstrasse 7, u Düsseldorfu, svečano su otvorene uz velik broj uzvanika 20. srpnja 1986. Prostorije su uređene i kao izložbeni prostor, pa je za otvorenje upriličena izložba slika (mladog) hrvatskog slikara Ivana Petka. Dobivanjem vlastitih prostorija, djelovanje Hrvatske kulturne zajednice postalo je neovisnije i bogatije.

¹⁵ Usp. Razni dopisi; Aktivnosti i pozivnice: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

U prostorijama se održavaju tečajevi crtanja i slikanja za djecu. Mala škola za predškolski uzrast i pouka za školsku djecu. Ponuđen je i tečaj gitare, hrvatskog jezika za Nijemce, a Školski centar za obrazovanje odraslih iz Varaždina, održavao je nastavu za polaznike raznih tečajeva. Prve dvije godine radilo je i Psihološko savjetovalište. Posebno plodna bila je 1987. u koju se ušlo sa mnogo žara i novih suradnika. Održalo se više književnih večeri na kojima su uz hrvatske autore, Knobloch, Keko, Planinc, nastupili i autori iz drugih zemalja: Ihsan Atacan iz Turske, Jose F. A. Oliver iz Portugala i drugi. Svibanjska zabava održana je 2. svibnja 1987. u dvorani gimnazije Am Poth 60, a 13. lipnja 1987. Slavonska večer uz Tamburaški orkestar iz Starog Petrovog Sela u dvorani gimnazije na Eller Str.¹⁶

Razdoblje od 1988. do 1993.

U godinu 1988. ušlo se i nastavilo s istim programom. Mladi su 9. siječnja 1988. priredili za svoje vršnjake iz drugih zemalja novogodišnje primanje i internacionalni susret. Ipak je žar mnogih suradnika, koji su čak bili i skromno honorirani, splasnuo, pa su se počeli osipati. Obaveze pak društva prema gradskim institucijama bile su sve veće. Trebalo je predstavljati društvo u Komunalnoj radnoj zajednici, Pododboru za mlade i školstvo u Kružoku za žene i drugdje.

Zbog takva stanja čulo se početkom 1989. sve više zamjerki na rad društva. Nakon "sagledavanja uzroka i posljedica", obnovljeni Upravni odbor nastavio je provoditi (novo)zacrtano djelovanje. Ponovno je oživjela grupa mladih, koje je pred gradom zastupao Josip Janković, a 1990/91 Robert Šakić. Da bi se društvo pomladilo, održan je 10. studenoga 1989. u prostorijama Zajednice dobro posjećen susret mladih. Anica Gongola vodila je 1989. i 1990. dramsku grupu mladih i s njima javno nastupala. No mladi su poodrasli, a manji dio otišao je u Hrvatsku katoličku misiju, u kojoj je postojala folklorna grupa.

U prvoj polovici 1989. vodila se ogorčena borba za obranu hrvatskoga književnog jezika. I Hrvatska kulturna zajednica usprotivila se, u zajedničkom dopisu s ostalim hrvatskim zajednicama, promjeni naziva hrvatskog jezika.¹⁷ Znanstveni dio prosvjednog pisma napisao je jezikoslovac Branko Franulić, a u ime zajednica potpisala ga i prosljedila u Sabor i u priopćajna sredstva u Zagreb, Mihaela Ivšić, predsjednica Hrvatske kulturne zajednice u Hamburgu. Ljeti iste godine, Hrvatska kulturna

¹⁶ Usp. isto.

¹⁷ Usp. Stjepan Babić, *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, Zagreb, 1990, str. 265-266.

zajednica Düsseldorf, pridružuje se inicijativi Hrvatske bratske zajednice u Americi, da se na Glasu Amerike, uvede posebna emisija na hrvatskom jeziku. Predsjednik Valentin Purić, piše 21. kolovoza 1989. u ime društva pismo predsjedniku Bushu i Američkom Kongresu. Supotpisnik tog pisma bila je i Mihaela Ivšić. Nakon toga, u Zajednici Düsseldorf, sastavljen je mali protestni obrazac, u kojem se od Predsjednika SAD i Kongresa zahtijeva da udovolje hrvatskim zahtjevima za samostalnom emisijom na Glasu Amerike. Inicijativi se pridružio i voditelj Hrvatske katoličke misije u Düsseldorfu fra Nikola Čurčija, Hrvatsko kulturno društvo u Aachenu, hamburška i stuttgartska zajednica. U Düsseldorfu i okolici prikupljeno je preko tri tisuće pisama s potpisima i adresam, koja su u paketićima slana u Ameriku.¹⁸ Ujesen 1989. navršavalo se deset godina djelovanja Hrvatske kulturne zajednice. Dan iza godišnjice osnutka, 9. rujna 1989. upriličena je za tu godišnjicu izložba slika studenta umjetničke akademije i suradnika Zajednice Christiana Bauera, te jesenski susret članova i prijatelja. Velika zabava održala se tim povodom 23. rujna 1989. u Stadthale, Düsseldorf. Nastupila je grupa Carmen iz Zagreba. Hrvatski predstavnik u Komunalnoj radnoj zajednici stranih posloprimatelja, Valentin Purić, obavijestio je goste da se u prosincu održavaju izbori za novoosnovani Savjet stranaca u Düsseldorfu, te je u ime Zajednice preložio da Hrvati na tim izborima nastupe jedinstveno s jednom listom. Prijedlog je naišao na podršku, pa su Hrvatska kulturna zajednica, Nogometni klub "Croatia" i Hrvatska katolička misija prijavili zajedničku izbornu listu "Croatia".

Na izborima 3. prosinca 1989. hrvatska lista dobila je apsolutnu većinu. Od četiri mjesta, predviđenih za jugoslavenske državljane, Hrvati su dobili tri. Izabrani su Valentin Purić, Stipe Kelić i Drago Petrović. Četvrto mjesto pripalo je neovisnom kandidatu, srpskom učitelju Milivoju Lazareviću, koga su podržavali Srbi oko Srpske patrijaršije u Düsseldorfu. Jugoslavenski klub "Sloboda" doživio je pravi brodolom, premda su i njegovi kandidati bili "Hrvati". Pred Božić izloženi su radovi djece koja su polazila tečaj crtanja u Zajednici, i mali koncert.

U proljeće 1990. hrvatski radnici u inozemstvu preporođeni su i politički probuđeni. Zajednica organizira 31. ožujka 1990, uz podršku hrvatskih poduzetnika u Düsseldorfu, okrugli stol, na kojemu sudjeluju predstavnici političkih stranaka iz domovine. Prije toga gost Zajednice bio je Zagrebački kvartet, koji je 9. veljače 1990. u dvorani škole Bastionstr. održao koncert. Odaziv je nažalost bio mali. U subotu 25. kolovoza 1990. priređen je za članove i prijatelje susret, *grill-party*, na kojem je

¹⁸ Usp. B. Luketich, "Treba nam naš hrvatski glas", *Zajedničar*, br. 30, Pittsburgh, 2. 8. 1989; M. Ivšić/V. Purić, *Pisma, Zajedničar*, br. 35, Pittsburgh, 13. 9. 1989.

prikupljeno 600 DM za obnovu spomenika banu Jelačiću. U prostorijama Zajednice izlagao je 13. listopada 1990. svoje radove slikar fra Branko Periša iz Splita. Ujesen, 27. listopada 1990, gost i predavač bio je prof. dr. Vlatko Previšić: govorio je o ulozi obitelji u domovinskom odgoju. Mjesec dana poslije, 24. studenoga 1990, grupa žena slušala je predavanje liječnika dr. Tihomira Pintareca iz Varaždina.

Ratne 1991. Zajednica ugošćuje 8. ožujka 1991. predsjednika Matice hrvatske, Vladu Gotovca, koji je govorio pred prepunom školskom dvoranom u Charlottenstr. 110, o ulozi kulture i hrvatske inteligencije u aktualnom trenutku. U društvenim prostorijama te se godine popisivalo stanovništvo, a popunjeni obrasci slali su se u Zagreb. Sve većom krizom u Hrvatskoj, i interes za društvene aktivnosti i Zajednicu još je više porastao. Uprava Zajednice stoga 8. lipnja 1991. poziva na susret i "razgovor o burnim događajima i odlučujućim danima u Hrvatskoj". Nastaju prve svehrvatske inicijative, koje se redovito okupljaju u prostorijama Zajednice.¹⁹

Nakon prvih oružanih sukoba Uprava počinje pisati medijima i političarima. U dopisima se demantiraju laži i objašnjavaju hrvatski zahtjevi i bit konflikta. U dvije ratne godine nastala je bogata korespondencija, a neka pisma bila su i javno objavljena. Nakon agresije na Sloveniju i Hrvatsku, Zajednica održava u Düsseldorfu, 13. srpnja 1991. uz podršku ostalih hrvatskih i slovenskih društava, velike demonstracije za državnopravno priznanje Hrvatske i Slovenije. Govornici su bili zastupnici u Zemaljskom parlamentu u Düsseldorfu, gosp. Rüdiger Goldman od Kršćanske unije (CDU), Jürgen Büssov, od Socijaldemokrata (SPD) i njemački dominikanac, prijatelj Hrvata, p. Dieter Zilch. Po procjeni policije okupilo se preko tri tisuće ljudi. Izvještaj s tog prosvjednog skupa prikazan je i na njemačkoj televiziji. Zajednica je sudjelovala sa svojim plakatima, lecima i transparentima i na demonstracijama u Maastrichtu, 9. prosinca 1991.

Usprkos ratu i svakodnevnom brigama kulturna djelatnost u društvenim prostorijama nije zamrla. U subotu 22. lipnja 1991. Zajednica je suorganizator turneje solista Zagrebačke opere, koji uz klavirsku pratnju prof. Silvija Foretića izvode u Düsseldorfu "Nikolu Šubića Zrinskog". Hrvatski umjetnici u Njemačkoj počinju aktivno pomagati Hrvatskoj. Mladi hrvatski kipar Radovan Matjek, izlagao je od 20. rujna do 4. listopada 1991. svoje radove, koje je dao na prodaju u korist Fonda za pomoć Hrvatskoj. Tako je prikupljena lijepa novčana pomoć.

Nastavnica dopunske nastave materinskog jezika Saša Stipetić, čitala je iz svoje proze o djeci 4. studenoga 1991, a 13. prosinca 1991. gost u društvenim prostorijama bio je Petar Pusić, socijalni radnik iz Duisburga, koji je čitao svoje pjesme o

¹⁹ Usp. Aktivnosti: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

iseljeništvu. Kulturna ponuda završena je 18. prosinca 1991. s predavanjem nastavnika Josipa Šokića iz Aachena.

Nakon državopravnog priznanja Hrvatske, odlučeno je da se 25. siječnja 1992. u društvenim prostorijama održi svečano primanje uz popratnu izložbu slika hrvatskih umjetnika. Odazvao se velik broj Hrvata i njemačkih uglednika. U siječnju 1992. izlažu svoje radove hrvatski umjetnici: Anica Ivić, Ivan Petak, Ante Milas, Slavko Stanojević i Kruno Zlatar. Sljedeća, kolektivna izložba hrvatskih i stranih umjetnika, održala se u ožujku 1992. Slike su bile na prodaju, a dobit je išla za ratnu siročad u Hrvatskoj. Društvene prostorije pretvaraju se najesen ponovno u galeriju slika. U studenom 1992. izložene su slike i skulpture Ivana Vukušića, a potom slike Ivana Petka.

Te godine Zajednica je ugostila Juru Planinca, koji je 22. veljače 1992. održao književnu večer čitajući svoje pjesme, a iz domovine je došao prof. Miljenko Foretić da bi 16. lipnja 1992. održao predavanje o povijesti Dubrovnika i njegovim vezama s Nijemcima. Franko Mirošević održao je 7. listopada 1992. u prostorijama Zajednice kratko predavanje i prikaz svog djela "Počelo je 1918..." u sklopu večeri Školske knjige iz Zagreba. Ljubitelji glazbe imali su priliku 6. studenoga 1992. slušati koncert talijanske umjetnice Antonelle Sellerio, a 11. prosinca 1992. Darka Konofskog (gitara) i Jadranke Gašparović (čelo).²⁰

Dok nije otvoreno hrvatsko diplomatsko-konzularno predstavništvo, Zajednica je za Hrvate bila prvo stjecište i savjetovalište. Društvenim pečatom potvrđivale su se "potvrde i izjave", primali zahtjevi za putovnice, a u prostorijama društva održani su u kolovozu izbori za Sabor. Za velik broj izbjeglica nastavnica Melita Habunek, predavala je njemački. Žene su se i nadalje redovito okupljale nedjeljom po podne na svoj domjenak, a u sve doba rata gledala se televizija preko satelita, koju su sufinancirali hrvatski poduzetnici iz Düsseldorfa i okolice. Već ustaljene aktivnosti nastavljene su i 1994. kada je na čelo Hrvatske kulturne zajednice u Düsseldorfu došla nova uprava.

Nastanak novih hrvatskih društava

Do godine 1984. Hrvatska kulturna zajednica Bonn (Düsseldorf) djeluje u Saveznoj Republici Njemačkoj kao jedino javno društvo Hrvata "pasošara". U travnju 1984. Hrvati u Stuttgartu osnivaju svoju Hrvatsku kulturnu zajednicu, a 1. svibnja

²⁰ Usp. isto.

1984. u Berlin-Spandau, u prostorijama Rathauskeller održana je osnivačka skupština Hrvatske kulturno-umjetničko-sportske zajednice Berlin. Na dobro pripremljenoj osnivačkoj skupštini sudjelovali su i članovi uprave Hrvatske kulturne zajednice Josip Tišlerić i Valentin Purić, a bio je nazočan i šef Vojne misije SFRJ u Berlinu, Vlado Mihelić, po narodnosti Slovenac. Zahvaljujući njegovu razumijevanju, Hrvatska kulturna zajednica Berlin, ostala je pošteđena, barem na početku, "uobičajenih objeda" "jugo-diplomatije".

Društvu "hrvatskih zajedničara" pridružila se slijedeće godine 1985. i Hrvatska kulturna zajednica Hamburg, koja je osnovana na inicijativu Mihaele (Miše) Ivšić, * socijalne savjetnice pri Arbeiterwohlfartu, a uz bodrenje i moralnu podršku pisca ovog članka. Hamburška zajednica uglavnom je djelo rodoljubnih hrvatskih žena. Premda malobrojnija od društva u Stuttgartu i Berlinu, Hrvatska kulturna zajednica, pogotovu njena prva predsjednica gospođa Ivšić, zadužila je svojim djelovanjem i Hrvate i grad Hamburg.

Osnivački odbor u Hamburgu sastavljen od Mihaele Ivšić, Maje Ivšić i Vesne Staničić-Burharz, sazvaio je za 24. veljače 1985. u restoranu Bebić, Grindelallee, osnivačku skupštinu na kojoj je pribivalo trinaestoro osoba. Dvanaestoro je vlastoručno potpisalo osnivački zapisnik, dok je trinaesti potpis glasio N. N. U upravu su izabrani Mihaela Ivšić za predsjednicu, Vesna Staničić-Burharz za tajnicu i Jagoda Svalina za blagajnicu. Za nepuna dva tjedna jugo-konzulat u Hamburgu oduzeo je 9. ožujka 1985. Mihaeli Ivšić pasoš, koji je ona došla produžiti. Slijedio je višednevni "rat živaca" u kojem je gospođa Ivšić upornim pozivanjem na ustavna prava i Zaključke Predsjedništva Savezne konferencije Socijalističkog saveza, obranila opstojnost Hrvatske kulturne zajednice i prisilila jugoslavenski konzulat da to pravo tolerira, a njoj vrati protupravno oduzet pasoš.

Malobrojne članice Hrvatske kulturne zajednice razvile su živu djelatnost među Hrvatima i uspješnu suradnju s hamburškim institucijama i gradskim vlastima. Hrvatska kulturna zajednica uselila se ujesen 1989. u vlastite društvene prostorije, Hospitalstr. 110, dodijeljene joj od grada. Uz sufinanciranje Ureda za zapošljavanje, u Zajednici je 1988. i 1989. djelovao i socijalni radnik. Nakon raspada komunističkih režima i rasula Jugoslavije, grlati novohrvati unose i u Hamburgu razdor i nemir. Napadi na Hrvatsku kulturnu zajednicu i njenu upravu dolazili su mahom iz Nogometnog kluba "Croatia", a potom iz ogranka HDZ-a, koji je osnovan 1990. i djeluje populističko-pučki. Stara osnivačka uprava Hrvatske kulturne zajednice prepušta društvo

* Mihaela Ivšić, unuka hrvatskog jezikoslovca Stjepana Ivšića, godinama je požrtvovno radila za naše ljude i hrvatsku stvar.

kolektivnom ostavkom od 8. prosinca 1989. novim, nažalost, nedovoljno iskusnim ljudima. Žalosna je činjenica da se stara uprava zbog širenja kleveta morala, u jeku najžešće agresije na Hrvatsku 1991, obratiti sudu za zaštitu. Dvije sudske instancije presudile su u korist poslovanja bivše predsjednice i time stavile točku na prvo povijesno razdoblje Hrvatske kulturne zajednice Hamburg.

U najvredniji čin Hrvatske kulturne zajednice Hamburg mora se uvrstiti podizanje spomenika iseljenim Hrvatima u hamburškoj četvrti Altona. Spomenik je podignut uz financijsku potporu hamburškog Nadleštva za kulturu 29. rujna 1989. na dan Sv. Mihaela Arkandela u nekadašnjoj morskoj luci Hamburg-Altona. Spomenik hrvatskim iseljenicima izradila je hrvatska kiparica, koja živi u Hamburgu, Ljubica Matulec. Preko hamburške luke iselilo se u prekomorske zemlje tijekom 19. stoljeća više desetina tisuća Hrvata, među kojima i kiparičin djed. Spomenik je uz popratni govor otkrio gradonačelnik i predstojnik Nadleštva za kulturu, gospodin Ingo von Münch. Svečanosti su bili nazočni predstavnici hrvatskih kulturnih zajednica iz Badena (Švicarska), Berlina, Düsseldorfa, Stuttgarta, Hrvatskog saveza iz Švedske, tajnik Matice iseljenika Ante Buneta, Vlado Raić iz Socijalističkog saveza, te p. Bernard Dukić iz Hrvatskog naddušobrižničkog ureda u Frankfurt/M. Negdje u mnoštvu gostiju i uzvanika bila je "zapretna" i predstavnica jugoslavenskog konzulata. Istoga dana navečer srpska novinarka Danja Antonović oklevetala je u jugo-emisiji WDR-a iz Kölna, Hrvatsku kulturnu zajednicu, proglašavajući podizanje spomenika "nacionalističkim aktom" i "uvredom drugih naroda i narodnosti Jugoslavije" koji se nigdje ne spominju. Nakon sudske tužbe novinarka se Hrvatskoj kulturnoj zajednici "ispričala".²¹

Hrvatska/e kulturna/e zajednica/e i službena Hrvatska

Nakon pismenih dodira sa Zagrebom tijekom 1981. i 1982, predsjednik Josip Tišlerić obraća se početkom srpnja 1983. pismom Matici iseljenika i Socijalističkom savezu, da to ljeto prime predstavnike Hrvatske kulturne zajednice, koji će biti na ljetovanju u domovini. Koordinacioni odbor za naše građane u inozemstvu SSRNH, pismom od 15. srpnja 1983. javlja Zajednici da prihvaća razgovor. Tako je u kolovozu došlo do prvog posjeta predsjednika Hrvatske kulturne zajednice Bonn/Düsseldorf Matici iseljenika i Koordinacionom odboru SSRNH u Zagrebu. On je u razgovoru s predsjednikom tog odbora Milanom Beslačom razložio bit i svrhu postojanja društva, te iznio niz pritužbi na neustavno ponašanje klubova Jugoslavena i konzularno-diplomatskih predstavništava. Kao protupravni i samovoljni čin konzulata u Düsseldorfu naveo je zabranu koncerta što ga je, u suradnji s "Dalmacija-koncertom" Split, najavila

²¹ Prema kazivanju M. Ivšić i vlastitom sjećanju.

i organizirala Hrvatska kulturna zajednica u Düsseldorfu. Zabrana je uslijedila ujutro, na sam dan nastupa, u nedjelju 16. svibnja 1982, a upravi je to priopćio Ivo Pavičić, direktor "Dalmacija-koncerta" i šef turneje "Prvog glasa domovine". Više stotina posjetitelja i prijatelja hrvatske estradne glazbe našlo je te večeri zatvorena vrata koncertne dvorane "Robert Schumann Saal" u Düsseldorfu. Posjetitelji su shvatili tko se krije iza "prekinute turneje", pa je blamaža pala na Jugoslavenski konzulat koji od tada više ne spriječava dolazak i nastupe umjetnika iz domovine.²²

Pojavom hrvatskih kulturnih zajednica i njihovim javnim djelovanjem bili su zatečeni ne samo jugoslavenski predstavnici nego i većina Hrvata u SR Njemačkoj. Upravni odbori hrvatskih kulturnih zajednica shvatili su da se moraju udružiti i svoje djelovanje koordinirati, kako bi Hrvate diljem Europe priučili na hrvatsko ime i nacionalnu samostalnost. Na godišnjoj skupštini Zajednice Berlin, od 4. svibnja 1985, na kojoj su bili gosti i predstavnici drugih zajednica, odlučeno je da se osnuje Koordinacijski odbor svih hrvatskih kulturnih zajednica. Predsjednica hamburške zajednice Mihaela Ivšić zadužena je da pripremi program rada planiranog odbora, te da se on osnuje već 15. lipnja 1985. u Stuttgartu. Predstavnik Zajednice Berlin Željko Marković, upozoren je nato od Socijalističkog saveza u Zagrebu, da bi "osnivanje po ovoj metodi moglo dobiti prizvuk separatizma". Predsjednik Koordinacionog odbora Milan Beslač ponudio je ipak da se jedan takav sastanak održi u Zagrebu pod pokroviteljstvom SSRNH.²³

U srpnju 1985. predsjednik Josip Tišlerić i tajnik Valentin Purić, posjetili su Maticu iseljenika i Koordinacioni odbor SSRNH, tražeći da se u Zagrebu još iste godine održi sastanak hrvatskih društava iz Europe. Zahtjev za taj sastanak postavila je Socijalističkom savezu u ime hrvatskih društava Hrvatska kulturna zajednica Berlin, a njen koordinator Željko Marković vodio je već od proljeća 1985. pregovore sa Zagrebom. U Koordinacionom odboru i predsjednik Milan Beslač i tajnik Dane Matajić priznali su da su odnosi između hrvatskih društava i jugoslavenskih diplomatskih predstavništava "zategnuti" i da se taj "nesporazum" mora izgladiti. Obećali su da će nakon ljetnih odmora, "odgovorni forumi grada Zagreba i Republike Hrvatske", održati sastanak sa svim hrvatskim kulturnim zajednicama u Zagrebu. Dopisom od 2. rujna 1985. predsjednik Josip Tišlerić, opominje Koordinacioni odbor i predlaže, nakon dogovora s ostalim Zajednicama, da se sastanak održi 5. listopada 1985. Koordinacioni odbor RK SSRNH nato poziva Zajednicu Berlin, Baden (Švicarska),

²² Usp. Aktivitäten; Dopisi s institucijama u domovini: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

²³ Usp. (Željko Marković), Pismo HKZ Berlin: Razni dopisi: Pismohrana HKZ Bonn/Düsseldorf.

Düsseldorf, Hamburg i Stuttgart, da dođu na sastanak 5. listopada u Zagreb. Pozivu su se odazvale sve zajednice, a Hrvatsku kulturnu zajednicu Bonn/Düsseldorf zastupali su predsjednik Josip Tišlerić i tajnik Valentin Purić. Prije odlaska u Zagreb, predstavnici hrvatskih zajednica susreli su se 7. rujna 1985. u Düsseldorfu, kako bi uskladili svoj nastup u Zagrebu.²⁴

O sastanku, bolje reći o stavovima koje je zastupao Koordinacioni odbor SSRNH, izvješćeno je u biltenu tog odbora. Predsjednik Odbora Milan Beslač nastupio je u "duhu hrvatske šutnje", naglasivši da "samoorganiziranje naših građana na privremenom radu u inozemstvu mora biti jedinstveno (...) ali ne smije biti ni šablonsko ni sektaško". A zatim nastavlja: "Ostvarivanje ustavne koncepcije međunarodnih odnosa među našim građanima na privremenom radu u inozemstvu pretpostavlja, prije svega, da u općejugoslavenskim društvima i udruženjima, kao dominantnom obliku njihova samoorganiziranja, postoje uvjeti za njegovanje nacionalne kulturne tradicije svih naših naroda i narodnosti." Ovaj svoj postulat on neposredno pretvara u tvrdnju, "da se u najvećem broju općejugoslavenskih društava i udruženja ravnopravno njeguje kulturna tradicija i poštuje nacionalni identitet svih naših naroda i narodnosti". No svjestan razloga zbog kojih je došlo do sastanka, on neustavnu jugoslavensku svakidašnjicu u društvima i udruženjima "u kojima nema dovoljno razumijevanja za očuvanje nacionalnog identiteta i njegovanje nacionalne kulturne tradicije", pripisuje posljedicama "nerazumijevanja suštine našeg zajedništva i nepoznavanje naše politike razvijanja međunacionalnih odnosa". Da bi udobrovoljio svoje goste on nastavlja: "Razvijanje međunacionalnih odnosa na ustavnim principima, razumije se, uključuje i mogućnost okupljanja naših građana na nacionalnoj osnovi i pretpostavlja ravnopravno tretiranje nacionalnih društava i udruženja kao integralnog dijela sistema društvenog samoorganiziranja."²⁵

Nakon "odobravanja", predstavnici hrvatskih zajednica, mogli su čuti sažetu političku poruku Socijalističkog saveza Hrvatske: "Mi nećemo nikad prihvatiti suradnju s onim zajednicama koje bi se ponašale kao da Jugoslavija ne postoji ili kao da ne priznaju Jugoslaviju. Možda vam ovo što govorim grubo zvuči, ali ja to ne govorim zbog vas, već zbog onih u vašim redovima koji hrvatske kulturne zajednice žele gurnuti na takve pozicije, a njih - što nije nepoznato ni vama ni nama - ima u svim ili gotovo svim hrvatskim kulturnim zajednicama." Osim toga zajednice moraju "imati na umu da ne dolazi u obzir institucionaliziranje te suradnje."²⁶

²⁴ Usp. Dopisi s institucijama u domovini: Pismohrana HKZ Düsseldorf.

²⁵ Nepotpisano. Dogovor o suradnji s hrvatskim kulturnim zajednicama, *Bilten Koordinacionog odbora RK SSRNH*, br. 9, Zagreb, 1986, str. 17 (list je objavljen u prosincu 1985. - moja primjedba).

²⁶ Isto, str. 18 i 19.

Predstavnike hrvatskih kulturnih zajednica to izlaganje nije ni zaplašilo ni obeshrabrilo. Točku po točku opovrgnuta je uljepšana stvarnost “bratstva i jedinstva”, te se jednoglasno zahtijevalo da Socijalistički savez dade zeleno svjetlo umjetnicima i znanstvenicima u domovini, kako bi se ovi usudili dolaziti u hrvatske sredine i društva s hrvatskim imenom. Koordinacioni odbor priznao je, da “društveno samoorganiziranje (tj. jugo-klubovi moja opaska) obuhvaća relativno mali postotak naših građana na privremenom radu u inozemstvu - u prosjeku između 10 i 20 posto”, te da “to društveno samoorganiziranje (...) obuhvaća još manji postotak naših građana iz SR Hrvatske, u prosjeku manje od pet posto”.²⁷

Premda je u razgovoru utvrđeno da su hrvatske kulturne zajednice “prije svega okrenute onom dijelu građana SR Hrvatske (...) čije interese i potrebe postojeća društva i udruženja ne pokrivaju”, u Koordinacionom odboru bili su mišljenja da bi “forsiranje formiranja hrvatskih kulturnih zajednica umnogostručilo podozrenja prema njima i u velikoj mjeri otežalo, a možda i sasvim onemogućilo, njihovu afirmaciju”.²⁸

Politički stav Socijalističkog saveza, da “razvijanje hrvatske kulturne tradicije među našim građanima na privremenom radu u inozemstvu nipošto ne može biti svedeno samo na djelovanje hrvatskih društava, a pogotovo ne na djelovanje hrvatskih kulturnih zajednica, niti pak okrenuto samo našim građanima hrvatske narodnosti”, nije mogla biti podloga “da se sljedeći radni dogovor održi iduće godine u isto vrijeme i na istom mjestu”.²⁹

Do drugog stužbenog razgovora između hrvatskih kulturnih zajednica i predstavnika Matice iseljenika i SSRNH, došlo je tek ujesen 1989. prilikom otkrivanja spomenika iseljenim Hrvatima u Hamburgu. Drugi dan nakon te svečanosti, tj. 30. rujna 1989. predstavnici hrvatskih društava iz Švicarske, Švedske i Njemačke održali su u Hamburgu s tajnikom Matice iseljenika Antom Bunetom i predstavnikom Socijalističkog saveza Vladom Raićem sastanak, tražeći od njih da službeno podrže osnivanje Europskog saveza hrvatskih društava. Sastanku je bio nazočan i p. Dukić. Predstavnici iz Zagreba izjavili su da je to stvar hrvatskih društava i napomenuli da bi jedna takva organizacija olakšala međusobnu suradnju. Odlučeno je da se ponovni sastanak o tome održi u Zagrebu. Sada već bivši funkcionari bivšeg režima stavljeni su zapravo pred gotov čin.

²⁷ Isto, str. 19.

²⁸ Isto, str. 19 i 20.

²⁹ Isto, str. 21.

Političke promjene u Istočnoj Europi otupjele su oštricu protuhrvatskih krugova u Koordinacijskom(!) odboru SSRNH, pa je želja hrvatskih društava da se udruže konačno ostvarena. Nakon svečanosti otkrivanja spomenika iseljenim Hrvatima u Hamburgu, predstavnici hrvatskih kulturnih zajednica iz Švicarske i Njemačke, te Hrvatskog saveza iz Švedske, osnovali su 30. rujna 1989. u Hamburgu, Europski savez hrvatskih društava (ESHD). Dogovoreno je da se o pravilniku i poslovnom predsjedništvu odluči 14. listopada 1989. u Frankfurtu. Sastanak je održan u Naddušobrižničkom uredu, a u poslovno predsjedništvo ESHD izabrani su Ninoslav Mogorović, za predsjednika, Mihaela Ivšić, za dopredsjednika, Zdenko Artuković, za tajnika i Ljubomir Bolanča, za blagajnika.³⁰

Matica iseljenika i Koordinacijski odbor za međunarodnu suradnju SSRNH uputili su 23. studenoga 1989. poziv "na zajednički sastanak predstavnika hrvatskih kulturnih zajednica, iz zapadnoeuropskih zemalja, (te) organizacija i institucija SR Hrvatske". Susret je održan u Zagrebu u prostorijama Matice iseljenika, 27. i 28. prosinca 1989. Sastanak je protekao u burnim raspravama između raznih "domaćih samoupravljača" i hrvatskih predstavnika iz Europe. Posljednje zaključke i dobre namjere spriječio je rat i nadvladalo novo vrijeme.

Nakon 1990. Savez se počeo širiti, priljevom novih društava, ali i poprimati druge oblike. U Frankfurtu je 6. listopada 1990. održana sjednica Saveza na kojoj je bio i ondašnji ministar za iseljništvo Gojko Šušak te Rasima Kaić iz Ministarstva prosvjete. Ubrzo se primijetilo da i nova "politička elita" želi imati društva i saveze po svome kroju. Većina, uglavnom novoosnovanih društava, pristupila je Svjetskom kongresu hrvatskih društava u Njemačkoj. Tragikomično je da u njemu danas revno djeluju i vrbuju za "hrvatsku otočnu vezu", i oni "aktivisti", koji su stasali u jugoklubovima i preko njih prikupljali Miloševićev zajam za Srbiju.

Tijekom svog djelovanja sve su se hrvatske kulturne zajednice uporno pozivale na ustavne i zakonske odredbe, te na pravo da se služe narodnim imenima i nacionalnim simbolima. Negirajući i "dobronamjerne savjete" i svakojake prijetnje, uspjele su svoje djelovanje malo-pomalo "legalizirati". Pravo da nastupaju i govore u ime hrvatskih migranata, dokazivale su pokazivanjem jugoslavenskog pasoša, ali i ukazivanjem na publikacije u kojima se uljepšavala "jugoslavenska stvarnost", s obaveznim naglašavanjem ustavnih prava na narodno ime i jezik "svakog naroda u Jugoslaviji".

³⁰ Usp. Zapisnik s konstituirajuće sjednice ESHD: Razni dopisi: Pismohrana HKZ Düsseldorf.

U procjepu između izolirane emigracije i kontrolirane radne migracije, njihovom pojavom stvara se krhki most između hrvatskih želja i političke stvarnosti, ali i prvo svehrvatsko povezivanje i buđenje. Oспорavane i sumnjičene od službenih jugoslavenskih predstavništava u inozemstvu, zajednice su najednom postale svjedokom emigrantskih tvrdnji i optužbi na račun Jugoslavije, a u raznim lokalnim gremijima europskih zemalja prvi hrvatski predstavnici.

Nakon pada komunističke vlasti 1990. u tjedniku "Danas" Mladen Staničić, pripisao je osnivanje hrvatskih kulturnih zajednica "hrvatskom političkom rukovodstvu" koje da se sjetilo "da nije mudro ostaviti na marginama jednu milijunsku grupu", nakon što su "Hrvati ostali izvan pogleda službene Jugoslavije". Tu neistinu opovrgao je tri tjedna poslije Valentin Purić, ukazavši da je takva tvrdnja "puka neistina i perfidna podvala", jer je Socijalistički savez cijelo vrijeme, do svog rasapa, bio na braniku "jugoslavenske sinteze".³¹

Poželjeto je da nova hrvatska društva, osnovana nakon hrvatske državne samostalnosti, u svemu budu uspješnija nego su u prošlosti bila stara.

³¹ Usp. Mladen Staničić, "Upotreba zemljaka", *Danas*, br. 429, Zagreb, 8. 5. 1990, str. 31; Valentin Purić, "Prešućivana istina o iseljenicima" (polemike), *Danas*, br. 432, Zagreb, 29. 5. 1990, str. 33.